

УДК 351.911.8

DOI 10.36030/2664-3618-2020-si-113-117

Тетяна Безверхнюк,

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри проектного менеджменту, Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
<http://orcid.org/0000-0002-2567-8729>

СТАН ГОТОВНОСТІ УКРАЇНИ ДО СТВОРЕННЯ ОБСЕРВАТОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КУРОРТНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

Tetyana Bezverkhiuk,

Doctor of Sciences in Public Administration, professor, Chair of the Project Management Department, Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

THE CAPACITY OF UKRAINE FOR CREATION SUSTAINABLE TOURISM OBSERVATORY OF RESORT DESTINATIONS

Introduction: Effective administration of eco-safe resort destinations development requires working out and introducing comprehensive approach to implementation of tourism sustainable development goals (SDG) in public policies to ensure ecological balance, especially of resort destinations, by means of Sustainable Tourism Observatories (STO) organization.

Research methodology: A methodological approach to the development of a system of criteria and indicators for monitoring sustainable eco-safe development of resort destinations, taking into account national priorities, is proposed. It is determined that indicators of sustainable development of resort destinations are specific, accessible for observation and measurement, characteristics, norms and conditions that allow to trace changes in the economic development of the resort, its socio-cultural significance for the development of the region, to systematize the environmental impacts, etc. Initially, it is proposed to evaluate as fully as possible a set of indicators for the sustainable development of a resort destination on a five-point scale in terms of: compliance with international practice; intelligibility; availability of data; economic feasibility; reliability.

Results: The article substantiates the comprehensive approach to sustainable tourism goals implementation in the state policy of ensuring resort destinations' ecological balance through the Sustainable Tourism Observatory (STO) organization. The main functional tasks of Ukraine resort destinations STO are development of: 1) sustainable development indicators taking into account national peculiarities; 2) methodology for monitoring and evaluation using a set of indicators; 3) creation and maintenance of Cadastres of natural treatment resources and resort destinations; 4) continuous monitoring and making recommendations to the authorities to ensure the sustainable development of resort destinations.

Conclusions: The organization of the STO of resort destinations will contribute to environmental safety and environmental protection, economic growth and social well-being of the population. The Cadastre of natural treatment resources and the Cadastre of natural territories of resorts should be the information and analytical basis for the monitoring observatory.

Keywords: sustainable development; tourism; observatory; cadaster; resort destination.

Важливим питанням у реалізації концепції сталого розвитку, особливо у зв'язку з тим, що вона часто розглядається як така, що еволюціонує, стало виявлення її практичних і вимірюваних індикаторів. У 1996 р. Комісією ООН зі сталого розвитку були опубліковані індикатори сталого

розвитку (СР), які, з одного боку, відображають соціальні, економічні й екологічні параметри в єдиному комплексі, а з другого – їх розвиток розглядається через зміну станів, кожен з яких характеризується визначеною сталістю і здатністю до змін. Комісія пропонує 134 індикатори СР, які

розділені на такі основні групи: група соціальних індикаторів; група економічних індикаторів; група екологічних індикаторів; група інституціональних індикаторів (Indicators of Sustainable Development). Важливо зазначити, що запропоновані індикатори вимагають спеціальних перетворень, пристосування до конкретних умов, а в деяких випадках – розширення для окремих країн.

З початку 90-х рр. Всесвітня туристична організація (ВТО) сприяє впровадженню індикаторів сталого розвитку туризму з метою оцінки дестинацій на предмет надійності, привабливості та життєздатності. «Дестинація» (destination) – це офіційний термін ВТО, що позначає основне місце призначення туристичної поїздки, територію, відвідання якої є головним чинником для прийняття рішення про поїздки. Курортна дестинація – це освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що підлягає особливій охороні та є місцем призначення туристичної поїздки з метою лікування, медичної реабілітації, оздоровлення та рекреації. Інструментом для визначення й обґрунтування туристичної політики на основі аналізу індикаторів сталого розвитку для різних типів дестинацій (зокрема курортної) є обсерваторія.

Обсерваторія сталого розвитку дестинацій – це науково-дослідна інституція, що здійснює спостереження за екологічними та соціально-економічними наслідками туристичного потоку і на основі аналізу індикаторів сталого розвитку туризму ВТО розробляє рекомендації для виконання вимог політики сталого розвитку. Кожна курортна дестинація являє собою складну екосистему з її власними індивідуальними характеристиками, що обумовлює необхідність розробки індикаторів з урахуванням національних пріоритетів.

Станом на 2019 р. у світі працюють 30 обсерваторій: 9 – у Китаї, 5 – в Індонезії, 3 – в Португалії, по одній – у Греції, Італії, Іспанії, Хорватії, США, Канаді, Мексиці, Бразилії, Аргентині, Гватемалі, Панамі, Австралії та Новій Зеландії.

Цілями роботи обсерваторій сталого розвитку туризму є (Preliminary Report of Croatian):

1) інтегрований підхід, який забезпечує основу для систематичного, своєчасного та регулярного моніторингу використання ресурсів та кращого розуміння впливу туризму;

2) докази для створення міцної основи матеріальних та структурованих даних для обґрунтування прийняття управлінських рішень;

3) активне залучення місцевих зацікавлених сторін до вимірювання ризиків, впливу, обмежень та можливостей;

4) створення мережі для обміну інформацією з метою поліпшення знань, співробітництва, спілкування та звітності;

5) вимірювання ефективності для моніторингу і консультування з питань реалізації планів, політики та управлінських дій у сфері сталого розвитку;

6) безперервність та регулярність моніторингу.

Об'єктами моніторингу та оцінювання, що здійснюється обсерваторіями сталого розвитку туризму, є 9 обов'язкових напрямів: сезонність; зайнятість; економічні внески дестинацій; управління (контроль, регулювання, громадське управління); задоволення місцевого населення; управління енергоспоживанням, водними ресурсами, стічними водами, твердими відходами. Можливість коректного порівняння результатів між дестинаціями найчастіше є рушійною силою та основною метою уніфікації вимірюваних індикаторів для оцінки сталого розвитку туризму.

На сьогодні в ЄС створена Віртуальна обсерваторія туризму, основна мета якої полягає в підтримці політиків, бізнесу та дослідників, зокрема шляхом надання достовірних статистичних даних, аналізу подій у сфері туризму та сприяння у виробленні управлінських рішень. Обсерваторія включає п'ять секцій: 1) профілі країн; 2) інформація Євростат (потоки туристів, оренда приміщень, ціни тощо); 3) Євробарометр (щорічні суспільні опитування); 4) дослідження і доповіді (бібліотека наукових робіт і звіти про туристичний сектор); 5) корисні посилання (Commission relaunches).

Актуальним питанням для України, ураховуючи значний рекреаційний потенціал розвитку лікувально-оздоровчого туризму, є організація обсерваторії для моніторингу впливу туризму на курортні дестинації. Адже кожна курортна дестинація являє собою складну екосистему з її власними індивідуальними характеристиками, що зумовлює необхідність розробки індикаторів з урахуванням національних пріоритетів. Прикладом є Хорватська обсерваторія сталого туризму CROSTO (інтегрований підрозділ Інституту туризму, що функціонує як міждисциплінарна команда дослідників цього інституту) (International Network of Sustainable), яка увійшла до мережі обсерваторій у 2016 р. та відповідає за моніторинг сталого туризму в Адріатичній Хорватії. Ключовими індикаторами, які використовуються, є задоволення приймаючих громад (місцевого населення); задоволення відвідувачів; місцеві економічні вигоди від туризму та зайнятість; сезонність туризму; управління енерго- та водними ресурсами, відходами; контроль просторового розвитку.

Аналіз діяльності обсерваторій сталого розвитку туризму дає змогу обґрунтовано визначити функціональні завдання для обсерваторій сталого розвитку курортних дестинацій в Україні з урахуванням національних пріоритетів:

1) розробка індикаторів сталого розвитку курортів з урахуванням національних особливостей (у тому числі наявної значної кількості та розповсюдженості природних лікувальних ресурсів, курортних територій);

2) розробка методології оцінки сталого розвитку курортів із застосуванням комплексу індикаторів відповідно до критеріїв сталого розвитку;

3) створення та ведення кадастрів природних лікувальних ресурсів і курортних дестинацій;

4) здійснення постійного моніторингу та вироблення рекомендацій органам влади щодо ефективності дій із забезпечення сталого розвитку курортних дестинацій.

Багатство та різноманітність, а також розповсюдженість на території України природних лікувальних ресурсів зумовлює доцільність створення та ведення Кадастру природних лікувальних ресурсів. Адже головною підставою для створення і функціонування курортів є використання природних лікувальних ресурсів (ПЛР). Бальнеологічна оцінка, контроль за якістю та безпечністю ПЛР, їх раціональним використанням та охороною є найважливішим завданням. Інформаційною базою для ефективного управління ПЛР має стати кадастр природних лікувальних ресурсів. Застосування методології кадастрових процедур (реєстрація, облік, оцінювання тощо) у сфері природокористування – це загальна сучасна тенденція розвитку системи регулювання відносин, пов'язаних із раціональним використанням та охороною природних ресурсів.

Інформація, отримана із Кадастру, є підґрунтям для науково обґрунтованого зонування регіонів із визначенням спеціалізації курортів, відповідно до їх лікувально-оздоровчого потенціалу та критеріїв сталого розвитку, що є принциповим для екологічно безпечного просторового планування курортних територій. Для наповнення Кадастру актуальною та об'єктивною інформацією необхідно створення мережі моніторингових станцій на територіях курортів, що забезпечать збирання, накопичення даних та поширення інформації для всіх заінтересованих сторін, а головний науководослідний центр – обсерваторія сталого розвитку курортних дестинацій – ведення кадастру та розроблення стратегічних, прогнозних і програмних документів на основі аналізу та оцінювання індикаторів сталого розвитку.

Організація обсерваторії сталого розвитку курортних дестинацій сприятиме екологічній безпеці та належній охороні навколишнього середовища, зростанню економічних показників та соціального благополуччя населення.

З урахуванням рекомендацій ВТО щодо розробки та впровадження національних пріорите-

тів у реалізації Цілей сталого розвитку в туристичній сфері слід підкреслити актуальність для нашої країни цілі 3 «Міцне здоров'я і благополуччя». Зокрема, в Національній стратегії реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 років зазначено: «Основною функцією держави у сфері громадського здоров'я повинна бути розробка політики і стратегії в галузі профілактики хвороб, охорони та промоції здоров'я» (Національна стратегія). Перехід до превентивної парадигми зміцнення, збереження здоров'я повністю відповідає цілі сталого розвитку 3 та підкреслює важливу роль курортних дестинацій України в побудові принципів здорового способу життя, або впровадження більш популярного тренду сьогодення – велнес-стилю життя – у населення України. Медичний та лікувально-оздоровчий туризм на сьогодні є пріоритетними напрямками розвитку курортів України з огляду на розповсюдженість та різноманітність природних лікувальних ресурсів, наявність розгалуженої мережі санаторно-курортних закладів різної форми власності та відомчого підпорядкування.

Ціль сталого розвитку 11 «Сталий розвиток міст і громад» може бути реалізована в туристичній сфері України не тільки з огляду на подієвий туризм у великих всесвітньо відомих туристичних містах – Києві, Одесі, Львові, але й містах-курортах з урахуванням усіх їх переваг як курортно-туристичних дестинацій з багаторічними традиціями, рекреаційним, лікувально-оздоровчим та культурним потенціалом тощо.

Слід зауважити, що курортно-туристична спрямованість є містоутворюючою для вказаних курортних територій, підвищує їх інвестиційний потенціал та привабливість. Завдяки значній розповсюдженості природних лікувальних ресурсів практично в кожній області України можна виділити перспективні території для розвитку курортно-рекреаційного комплексу та визнання природних територій курортами.

У реалізації ініціативи ВТО щодо створення Обсерваторії сталого розвитку туризму національним пріоритетом України є розробка індикаторів, моніторинг стану курортно-туристичних дестинацій та ведення кадастру природних лікувальних ресурсів. Науковою базою для здійснення цих завдань, за прикладом Хорватської обсерваторії сталого туризму, є Державна установа «Український науководослідний інститут медичної реабілітації та курортології Міністерства охорони здоров'я України» (м. Одеса). Інститут є єдиною установою в Україні, що здійснює системні дослідження природних лікувальних ресурсів, моніторинг і контроль за їх станом, організаційно-методичний і нормативний супровід

санаторно-курортної діяльності, наукове обґрунтування напрямів розвитку курортних територій. Саме запровадження комплексної оцінки на доказовому науковому рівні із застосуванням індикаторів сталого розвитку курортних destination за основними сферами: економічною, екологічною та соціальною стане дієвим механізмом управління курортно-туристичними destinationами та підвищення їх конкурентоспроможності, привабливості як для внутрішнього, так і для в'їзного туристичного потоку. Моніторингові центри на курортах будуть виконувати роль повних циклів управління, накопичення даних та поширення інформації про курортно-туристичні destinationи, що є важливим інструментом їх економічного зростання, екологічної та соціальної сталості.

Лікувально-оздоровчий туризм перебуває на підйомі: зростає споживчий попит, постачальники санаторно-курортних послуг розробляють нові курортні продукти, а уряди та міжнародні агенції створюють нову політику, спрямовану на заохочення сталого розвитку туризму та курортів. Але що означає «сталій екологічно-безпечний розвиток курортних destinationи»? Як його можна виміряти та достовірно продемонструвати, щоб зміцнити довіру споживачів, сприяти процвітанню бізнесу, сприяти користі для громади.

Розробка індикаторів сталого екологічно-безпечного розвитку курортних destinationи є комплексною, дорогою процедурою, яка потребує великої кількості інформації, отримати яку нерідко буває складно, а інколи просто неможливо. Саме тому ці питання мають стати ключовим завданням для обсерваторій сталого розвитку.

На сьогодні немає методично виваженого та єдиного підходу щодо формування списку інди-

каторів сталого розвитку курортних destinationи, що зумовлено низкою обставин: відсутність формалізованої системи опису критеріїв як об'єкта оцінювання; наявність різних шкал вимірювання; поділ індикаторів на первинні й вторинні; характер взаємодії індикаторів; різний внесок («вага») в оцінювання критеріїв індикаторами тощо. В умовах поширення практики експертного оцінювання як одного з дієвих інструментів реалізації принципів прозорості і демократії доцільним є застосування методики експертної оцінки індикаторів. Ранжування індикаторів за підсумками експертного оцінювання з подальшою апробацією індикаторів, які отримали найвищий рейтинг на національному рівні, якраз і дає змогу сподіватися на формування ненадмірного списку індикаторів, позбавленого суб'єктивізму й упередженості з боку розробників чи їх опонентів. Широке обговорення та дискусія є запорукою суспільного консенсусу зі стратегічних питань розвитку держави в напрямі реалізації Цілей сталого розвитку у сфері туризму та курортів.

Підсумовуючи зазначимо, що на сьогодні в Україні вже створено певні інституціональні передумови – стратегічні/програмні документи та наукова база, що свідчить про готовність України до організації обсерваторії сталого розвитку курортних destinationи. Зростаючий попит на лікувально-оздоровчий туризм, розповсюдженість та різноманітність природних лікувальних ресурсів, наявність розгалуженої мережі санаторно-курортних закладів свідчить про значний потенціал курортної сфери та актуалізує організацію обсерваторії для моніторингу впливу туризму на курортні destinationи з метою забезпечення їх сталого розвитку.

Список використаних джерел

- Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні на період 2015–2020 років / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uploads/0/691-strategiya.pdf>
- Commission relaunches Virtual Tourism Observatory / European Commission, 16.09.2015. URL: https://ec.europa.eu/growth/content/commission-relaunches-virtual-tourism-observatory-0_en
- Indicators of Sustainable Development: Framework and Methodologies / United Nations Commission on Sustainable Development, 16–27 April 2001, New York. URL: https://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd9_indi_bp3.pdf
- International Network of Sustainable Tourism Observatories (INSTO) / World Tourism Organization (UNWTO), 23 October 2019. URL: <http://insto.unwto.org/>
- Preliminary Report of Croatian Sustainable Tourism Observatory – Focal area: Adriatic Croatia / Ivan Kožić et al. Zagreb, July 2016. 20 p.

References

- Ministerstvo okhoroni zdoroviya (MOZ) Ukrayiny (2015). Nacionalna strategiya reformuvanniya systemy okhorony zdoroviya v Ukrayini na period 2015–2020. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/uploads/0/691-strategiya.pdf>
- Commission relaunches Virtual Tourism Observatory / European Commission (2015) . Retrieved from: https://ec.europa.eu/growth/content/commission-relaunches-virtual-tourism-observatory-0_en

Indicators of Sustainable Development: Framework and Methodologies / United Nations Commission on Sustainable Development (2001). N 16–27 April, New York. Retrieved from: https://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd9_indi_bp3.pdf

International Network of Sustainable Tourism Observatories (INSTO) / World Tourism Organization (UNWTO) (2019). Retrieved from: <http://insto.unwto.org/>

Preliminary Report of Croatian Sustainable Tourism Observatory – Focal area: Adriatic Croatia / Ivan Kožić et al. / Zagreb, July 2016. 20 p.

Матеріал надіслано 15 червня 2020 р.

Цитування:

Безверхнюк Т. Стан готовності України до створення обсерваторії сталого розвитку курортних дестинацій. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. Спецвипуск*. 2020. С. 113–117.

Повна версія статті доступна також на сторінці:

<http://zbirnyk-nadu.academy.gov.ua>